

Franz Kafka

ΣΤΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ
ΑΠΟΙΚΙΑ

Μετάφραση
ΣΑΒΒΑΣ ΣΤΡΟΥΜΠΙΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2009

ΝΕΦΕΛΗ / ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Τίτλος πρωτοτύπου:

Franz Kafka, *In der Strafkolonie*

Η παρούσα έκδοση έγινε με την οικονομική υποστήριξη και τη συνεργασία του Ινστιτούτου Goethe Αθηνών.

Την παράσταση υποστήριξαν επίσης:

ΕΘΝΙΚΗ
Η ΠΡΩΤΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Anne Niederstadt

Φωτογραφίες σελ. 72, 76, 81, 82: Ειρήνη Κρίκου
Υπόλοιπες φωτογραφίες: Αρχείο Εθνικής Ασφαλιστικής

ISBN: 978-960-211-904-4

© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Σάββας Στρούμπος

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
e-mail: info@nnet.gr
www.nnet.gr

Η δραματοποιημένη μορφή του διηγήματος του Φραντς Κάφκα, *Στη σωφρονιστική αποικία*, παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα από τη θεατρική ομάδα *Σημείο Μηδέν* στον Χώρο Ιστορικής Μνήμης (Κοραή 4) στις 5 Φεβρουαρίου 2009 με τους ακόλουθους συντελεστές:

Μετάφραση-σκηνοθεσία:	Σάββας Στρούμπος
Διασκευή*:	Ομάδα <i>Σημείο Μηδέν</i>
Σκηνικά-κοστούμια:	Ομάδα <i>Σημείο Μηδέν</i>
Φωτισμοί:	Κώστας Μπεθάνης
Οργάνωση παραγωγής:	Αγάθη Κάλτσα
Φωτογραφίες:	Ειρήνη Κρίκου

Ηθοποιοί:
Νίκος Δροσάκης
Ρόζα Προδρόμου
Αντιγόνη Ρήγα
Μίλτος Φιορέντζης

Ο χώρος παραχωρήθηκε ευγενικά από την Εθνική Ασφαλιστική.

Ευχαριστούμε την κυρία Andrea Schellinger του Ινστιτούτου Goethe Αθηνών, την κυρία Άννα Μα-

* Στην παράσταση χρησιμοποιούνται κείμενα από το βιβλίο του Κώστα Κάππου, *Η επανάσταση που έρχεται*, επιμ. Θανάσης Κάππος, εκδ. Αλήθεια, Αθήνα 2007, καθώς και μαρτυρίες από κρατούμενους του Γκουαντάναμο.

ρία Δρουμπούκη και τον κύριο Θανάση Κάππο
για την υποστήριξή τους.

*Η μετάφραση αφιερώνεται
στον Μίνω Βολανάκη*

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Περίεργο μηχανήμα.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Είπε ο Αξιωματικός στον Παρατηρητή, αντικρίζοντας μ' ένα ιδιαίτερο αίσθημα θαυμασμού το μηχανήμα, με το οποίο άλλωστε έδειχνε να έχει μεγάλη εξοικείωση. Φαίνεται πως ο Παρατηρητής δέχτηκε από ευγένεια την πρόσκληση του Διοικητή να είναι μάρτυρας στην εκτέλεση ενός στρατιώτη, που καταδικάστηκε σε θάνατο για απειθαρχία και προσβολή ανωτέρου. Στη μικρή, αμμώδη κοιλάδα της σωφρονιστικής αποικίας, την περικυκλωμένη από γυμνές βουνοπλαγιές, εκτός από τον Αξιωματικό και τον Παρατηρητή, βρίσκονταν μονάχα ο Κατάδικος κι ένας Στρατιώτης.

Ο Αξιωματικός είχε καταπιαστεί με τις τελευταίες απαραίτητες ρυθμίσεις· τότε σερόταν κάτω από το μηχανήμα, του οποίου η βάση βρισκόταν μέσα σε μια τάφρο, τότε ανέβαινε σε μια σκάλα για να ελέγξει τη λειτουργία των άνω τμημάτων του. Παρ' όλο που αυτές τις δουλειές θα 'πρεπε να τις κάνει ένας μηχανικός, ο Αξιωματικός τις εκτελούσε με μεγάλο ζήλο.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Όλα έτοιμα.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Φώναξε εν τέλει και κατέβηκε από τη σκάλα. Έδειχνε κατάκοπος κι ανέπνεε βαριά μες απ' το ανοιχτό του στόμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ

Αυτές οι στολές γίνονται ανυπόφορες στο τροπικό κλίμα.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Είναι γεγονός.

Μας θυμίζουν όμως την πατρίδα, κάτι που δεν πρέπει να ξεχνάμε... Όσο για το μηχάνημα... Κοιτάξτε, παρακαλώ... Ός εδώ έπρεπε να ρυθμίσω κάποια πράγματα ο ίδιος, από 'δώ και πέρα όμως δουλεύει αυτόματα!

Μερικές φορές το μηχάνημα δυσλειτουργεί. Ελπίζω σήμερα να μην αντιμετωπίσουμε κάτι τέτοιο, αλλά ας είμαστε έτοιμοι για όλα... Το σύστημα δουλεύει για δώδεκα ώρες ασταμάτητα· αν προκύψουν ανωμαλίες, θα είναι πολύ μικρές και θα λυθούν αμέσως!

Δεν ξέρω αν ο Διοικητής σάς έχει ήδη εξηγήσει τη λειτουργία του μηχανήματος.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο Παρατηρητής απάντησε με μια διαφορούμενη

χειρονομία. Ο Αξιωματικός δεν ρώτησε τίποτε άλλο. Την παρουσίαση του μηχανήματος θα την έκανε τώρα αυτός.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Αυτό το μηχάνημα είναι εφεύρεση του πρώην Διοικητή μας. Δούλεψα μαζί του απ' τις πρώτες κιόλας δοκιμές· ήμουν παρών σε όλα τα στάδια μέχρι να λάβει την τελική του μορφή. Έχετε ακουστά για τον προηγούμενο Διοικητή μας; Όχι; Χωρίς υπερβολή, ολόκληρη η οργάνωση της σωφρονιστικής αποικίας είναι δικό του έργο. Κρίμα που δεν συναντήσατε ποτέ τον παλιό μας Διοικητή! Όμως, εγώ φλυαρώ, ενώ έχουμε εδώ μπροστά μας το μηχάνημά του...! Όπως βλέπετε, αποτελείται από τρία τμήματα. Το κάτω μέρος ονομάζεται ΚΡΕΒΑΤΙ, το πάνω ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΣ κι αυτό εδώ στη μέση ΕΓΓΡΑΦΕΑΣ!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ

Εγγραφέας;

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο Αξιωματικός, με την εφαρμοστή επίσημη στολή του, που βάραινε από τα παράσημα και τις επωμίδες, εξηγούσε με αμείωτο ζήλο τη λειτουργία του μηχανήματος, ενώ ταυτόχρονα σκάλιζε μια-δυο βίδες με το κατσαβίδι του.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Ναι, ΕΓΓΡΑΦΕΑΣ. Ταιριαστό όνομα, δεν βρίσκε-

τε; Οι βελόνες του είναι τοποθετημένες όπως στη σβάρνα του γεωργού και λειτουργεί όπως αυτή, αν και σε περιορισμένο χώρο και πολύ πιο καλλιτεχνικά. Ο Κατάδικος είναι ξαπλωμένος στο ΚΡΕΒΑΤΙ. Ολόκληρη η επιφάνεια του ΚΡΕΒΑΤΙΟΥ είναι καλυμμένη από ένα στρώμα βαμβάκι. Ξαπλώνουμε τον Κατάδικο, γυμνό φυσικά, μπρούμυτα πάνω στο βαμβάκι· με τα λουριά αυτά τον κρατάμε δεμένο απ' τα χέρια, τα πόδια και τον λαιμό. Εδώ, στην κορυφή του ΚΡΕΒΑΤΙΟΥ, ο άνθρωπος ακουμπάει το κεφάλι του. Στο σημείο αυτό υπάρχει ένα μικρό τσόχινο βούλωμα, που ρυθμίζεται εύκολα για να μπαίνει αμέσως στο στόμα του. Σκοπός του είναι να εμποδίσει τον άνθρωπο να φωνάξει ή να δαγκώσει τη γλώσσα του. Ο Κατάδικος δεν μπορεί παρά να βάλει την τσόχα στο στόμα του, αλλιώς το λουρί του λαιμού θα του τσακίσει τον σβέρκο!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ

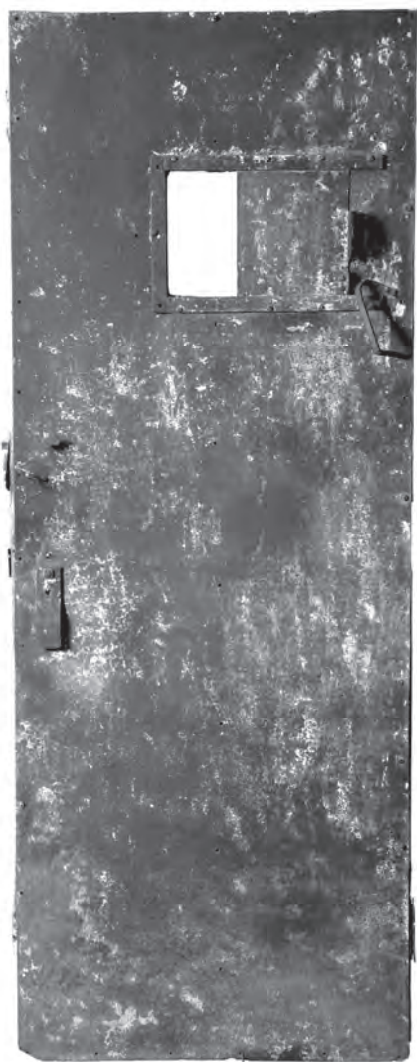
Αυτό είναι βαμβάκι;

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ

Ίσως να μην αναγνωρίζεται εύκολα. Έχει υποστεί ειδική επεξεργασία.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο Παρατηρητής άρχισε να επεξεργάζεται το μηχάνημα από πάνω ως κάτω. Πράγματι, ήταν μια τερά-

ΣΤΑ ΧΝΑΡΙΑ ΤΗΣ «ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ»

Η Σωφρονιστική αποικία του Κάφκα (γράφηκε το 1919) θα έλεγε κανείς ότι καταδεικνύει φαινόμενα που στιγμάτισαν την ιστορική μνήμη του 20ού αιώνα, όπως τα γκουλάγκ, Άουσβιτς, Γκουαντάναμο, λευκά κελιά, ξερονήσια κτλ., πολύ πριν αυτά παρουσιαστούν. Κατά μία έννοια, λοιπόν, η πολιτική σημασιодότηση του έργου ως καταγγελία του φαινομένου «ολοκληρωτισμός» γίνεται από την πρώτη στιγμή σαφής. Χωρίς να αγνοούμε τη σημαντικότητα αυτής της πολιτικής προσέγγισης, έχει ενδιαφέρον να διερωτηθούμε τι άλλο υπάρχει πιο πέρα, μετά-το-πολιτικό, φέροντας τον απόηχο ή τη Μνήμη του. Για μας, η έρευνα επικεντρώνεται στο ζήτημα του εγκλεισμού του σύγχρονου ανθρώπου στην ίδια του την ύπαρξη, στα γρανάζια του κοινωνικού του σώματος.

Ζώντας εντός των ορίων μιας σύγχρονης αλλοτριωμένης –και ταυτόχρονα αλλοτριωτικής– κοινωνίας της καταστολής, το ίδιο το σώμα του ανθρώπου μετατρέπεται σε μια εν δυνάμει σωφρονιστική μηχανή. Ενδοβάλλοντας την κοινωνικά θεσμοθετημένη αναγκαιότητα της καταστολής, «εγγράφει» στις στιβάδες της ύπαρξής του τα ηθικά

προτάγματα, τις αξίες και τους νόμους που του επιβάλλονται από αυτήν. Ο Κάφκα βλέπει τον άνθρωπο έγκλειστο μέσα στο ίδιο του το σώμα να ευνουχίζεται ψυχικά και πνευματικά, να «μηχανοποιείται» εφ' όλης της ύλης. Βλέπει την ύπαρξή του να περιχαρακώνεται, να περιορίζεται σε συγκεκριμένες, κοινωνικά αποδεκτές, λειτουργίες.

Η α-δυνατότητα εξέγερσης εναντίον του εγκλεισμού ενός ήδη ευνουχισμένου από την κοινωνία σώματος (αλλά και εναντίον της ίδιας της κοινωνίας) σηματοδοτεί και τον προσδιορισμό των ορίων του δυναμικού του ατόμου. Μιλάμε πλέον για τον άνθρωπο-μηχανή κατανάλωσης και τον άνθρωπο-εμπόρευμα, αντιλαμβανόμαστε την κλίμακα της ανθρώπινης ύπαρξης στα προσδιορισμένα, ασφαλή και πλήρως αποδεκτά όρια του κοινωνικού γίγνεσθαι ενός σουπερμάρκετ... Οι κατασταλτικοί και αλλοτριωτικοί μηχανισμοί «εγγράφουν» στη δομή των ατόμων συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς, συγκεκριμένα ηθικά και αξιακά προτάγματα, εκ των προτέρων ορισμένα, αναγκάζοντας τους ανθρώπους να λειτουργούν, μέσα από μια υποτιθέμενη «οργανικότητα», με μια εκ των προτέρων διαμορφωμένη και προσδιορισμένη -άρα ακίνδυνη- αυθορμησία.

Η κοινωνική μηχανή της Σωφρονιστικής αποικίας δεν δέχεται καμία παρέκκλιση. Ο καθένας οφείλει να είναι απόλυτα αφομοιωμένος στο συγκεκριμένο πλαίσιο που του αναλογεί και του

επιβάλλεται. Κάθε εκτός των ορίων συμπεριφορά πρέπει να καταστέλλεται άμεσα. Ο άνθρωπος μαθαίνει πάνω στο πετσί του και μέχρι θανάτου τους ηθικούς και αξιακούς κώδικες που του επιβάλλονται ή τους νόμους που τυχόν παραβιάζει. Η όποια μορφής διαφορετικότητα, κι αυτή δεν μπορεί να παρεκκλίνει από τα συγκεκριμένα και εκ των προτέρων θεσμοθετημένα αξιακά πρότυπα και όρια. Εν τέλει, ένας στρατός ομοιογενών ανθρώπινων αντικειμένων, με την κάθε πιθανή διαφορετικότητα αποκλεισμένη, με ίδιες ανάγκες, επιθυμίες, ιδέες, λειτουργίες, είναι το ιδανικό των σύγχρονων κοινωνιών.

Ποιος, όμως, εξεγείρεται; Ή καλύτερα, υπάρχει δυνατότητα εξέγερσης; Το τοπίο θολώνει. Οι δυνατότητες είναι δυσδιάκριτες. Εξεγερσιακή δυναμική φαίνεται να υπάρχει, το ζήτημα όμως είναι πού ριζώνει, από πού αναδύεται και πώς αναπτύσσεται...

Οι «κλωνοποιημένες» ανθρώπινες υπάρξεις μπορεί να στερούνται συνείδησης, μπορεί να έχουν κατεστραμμένους τους ορίζοντες του σκέπτεσθαι και του πράττειν, δεν είναι δυνατόν όμως να απομωιωθούν πλήρως από τον κοινωνικό μηχανισμό. Η ίδια η δυναμική (και δύναμη) του φαινομένου «ζωή» εξεγείρεται, συγκρούεται, διαρρηγνύει τα όρια του κάθε εγκλεισμού. Στον Κάφκα, μπορεί να μην έχουμε συνειδητά ή συνειδητοποιημένα επαναστατικά προτάγματα, έχουμε όμως εξέγερση ζωική. Αυτό το ζωικό ορμέμφυτο, που κατοι-

κεί στον πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης (ακόμα και αυτής της μηχανοποιημένης ύπαρξης), αντιδρά, εξεγείρεται, οδηγώντας τα άτομα άθελά τους σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές...

Στη Σωφρονιστική αποικία, ο μετέπειτα Κατάδικος κοιμάται στη σκοπιά, αντιδρώντας άθελά του στο στρατιωτικό πρωτόκολλο, που τον θέλει να στέκεται νυχθημερόν έξω από την πόρτα του λοχαγού. Όταν ο λοχαγός τον επιπλήττει, αυτός, μέσα στον ύπνο του, του επιτίθεται με τρόπο που ποτέ δεν θα «επέτρεπε» ο συνειδητός του βίος.

Πράξεις σαν κι αυτή δεν είναι συνειδητές με την πεπερασμένη έννοια του όρου. Ίσως και να είναι γεννήματα κάποιας βαθύτερης στιβάδας της ανθρώπινης ύπαρξης, ενός ενστίκτου για ζωή ή μιας δύναμης που αρνείται την αφομοίωση ή/και τη «ρομποτοποίησή» της. Ίσως να μιλάμε για μια μορφή εν-σώματης, διευρυμένης συνείδησης, φορέα του καταστροφικού και δημιουργικού ανθρώπινου δυναμικού, όχι αυστηρά περιχαρακωμένης στα όρια του ορθού και διαχειριστικού λόγου, αλλά αντίθετα εκφραστή της διανοητικής και ταυτόχρονα ψυχοσωματικής (υπαρξιακής) επιθυμίας... Ίσως σε αυτή τη δύναμη για ζωή, με όλες τις εγγενείς της τάσεις για καταστροφή-και-δημιουργία, να βρίσκεται η τελευταία ελπίδα του ανθρώπου για επιβίωση στον πλανήτη Γη.

Ο κοινωνικός μηχανισμός αντιδρά· διευρυνόμενος, προσπαθεί να καταστείλει, να αφομοιώσει

την κάθε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Δεν μπορεί, όμως, να είναι απανταχού παρόν. Παρά την καρκινική διόγκωση του ελέγχου και της καταστολής, η ανθρώπινη ύπαρξη φαίνεται να δικαιώνεται στις ρωγμές του κοινωνικού, στην εκ προοιμίου αδυναμία οποιασδήποτε ασφυκτικής δομής να συμπεριλάβει και να περιορίσει την ολότητα του ανθρωπίνου δυναμικού. Κάποια στιγμή, ο μηχανισμός «μπουκώνει», βραχυκυκλώνει και... καταστρέφεται, παίρνοντας μαζί του τους ίδιους τους λειτουργούς του. Η ζωή εκρήγνυται, εκδηλώνεται με τον πιο δυναμικό τρόπο, γιατί πρέπει να συνεχιστεί! Κάθε όριο που της επιβάλλεται και τη δεσμεύει καταστρέφεται εκ των έσω. Κανένας μηχανισμός καταπίεσης δεν μπορεί να παραμείνει εφ' όρου ζωής. Το καθετί είναι φορέας του τέλους του! Χωρίς να ζητάμε τον Παράδεισο επί της γης, το ίδιο το δυναμικό του φαινομένου «ζωή» επιβάλλει με τον πιο απρόσμενο τρόπο το προχώρημά του...

Σάββας Στρούμπος